
РОЗДІЛ 5. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІОНАЛІСТИКИ

Підрозділ 5.1.

Актуальні проблеми конституційного права

Крусян А. Р.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри конституційного права, доктор юридичних наук, доцент*

СИСТЕМА ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЇЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

В сучасних умовах конституційних перетворень в Україні актуалізується проблематика конституційного розвитку публічної влади. Публічна влада – це соціальна безособистісна влада, що легітимно офіційно реалізує публічні (суспільні) інтереси та волю певної територіальної спільноти, має легальні форми інституціоналізації та комплексний, універсальний характер діяльності її органів, що здійснюють свою компетенцію шляхом прийняття та реалізації нормативних актів. Система публічної влади включає її види (державна та публічно-самоврядна влада) та рівні, на яких реалізується та організується публічна влада (центральної та місцевої). У контексті перспектив сучасних конституційних перетворень та на основі аналізу існуючої конституційно-правової практики обґрунтованим є виокремлення таких основних характеристик державної влади в Україні, а саме, державна влада: належить народу, який є її «єдиним джерелом»; поширюється на всю територію держави, здійснюється від імені держави, реалізується за її прямою чи непрямою участю через систему органів державної влади та місцевого самоврядування (здійснення делегованих повноважень); суверенна при дотриманні принципу узгодження із суверенітетом народу та конституційно-правовою свободою людини; діє на користь всього суспільства та в інтересах людини при дотриманні принципу пріоритету прав людини перед іншими соціальними цінностями та інтересами; як явище єдина, тобто є «цілісним явищем» при організаційному її поділі на законодавчу, виконавчу та судову; інституціоналізована; відрізняється монополієм правом на законотворчість, правосуддя, державний примус, що в сучасних умовах має реалізовуватися на основі демократичних принципів та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю.

В сучасних умовах здійснення конституційної реформи в Україні актуалізується проблема реалізації принципу поділу державної влади. Це пов'язано з тим, що принцип розподілу влад, який закріплений у ст. 6 Конституції України, виявився не досить досконалим і безумовним. Очевидно, що саме із цієї причини державна влада в Україні

за попередні роки (у період за 2007–2010 рр.) переформовувалася та зазнала потрясінь. Отже, для збереження балансу влади необхідним є посилення відповідальності (зокрема, конституційного і політичного характеру) народних депутатів України за їхню діяльність в парламенті, а також нормативне закріплення (наприклад, передбачивши це в Регламенті Верховної Ради України) механізмів і організаційних форм, спрямованих на здійснення узгодженої роботи Верховної Ради України. Крім того, принцип поділу державної влади в Україні, передусім, має у повному обсязі реалізовуватися на практиці. Так, проблемою здійснення влади в сучасній Україні є те, що цього принципу через об'єктивні і суб'єктивні причини не завжди дотримуються. Принцип поділу державної влади передбачає створення системи стримувань та противаг. Основними елементами цієї системи мають бути: компетенційні можливості державних органів здійснювати взаємний контроль, дотримуючись ідеї, що кожна з влад, захищаючи себе від можливого втручання, має контролювати та стримувати іншу владу, запобігаючи перевищенню повноважень, зловживанню владою; контроль за законодавчою владою, що здійснюється народом (наприклад, у процесі виборів та референдумів тощо); визначений конституцією та законодавством термін повноважень органів державної влади та посадових осіб; взаємозалежність органів державної влади при їх формуванні та при призначенні посадових осіб; наявність конституційно визначених можливостей взаємного притягнення до конституційної відповідальності (право розпуску парламенту, вотум недовіри уряду з боку парламенту, імпічмент главі держави тощо); наявність визначених у конституції та законодавстві організаційно-правових форм та процесуально-процедурних засобів (механізмів), які було б спрямовано на врегулювання та подолання можливих конфліктів між органами державної влади; взаємодія органів законодавчої, виконавчої та судової влади.

Місцеве самоврядування – це самостійний вид публічної влади, яка має недержавний характер, відповідні кваліфікаційні характеристики, що відрізняють її від інших видів влади та дають змогу оцінювати місцеве самоврядування як політичний принцип формування та організації місцевої влади на основі демократії, деконцентрації і децентралізації публічної влади та управління, органічно пристосований для міцного закріплення демократії в суспільстві. До основних характеристик цього виду публічної влади належать такі: її «публічність», ця влада поширюється на все населення, тобто на всіх жителів, об'єднаних фактом постійного проживання на відповідній території (територіальну громаду), та здійснюється від імені територіальної громади; особливий суб'єкт – територіальна громада; її цілеспрямованість на задоволення та захист місцевих інтересів; наявність особливого об'єкта – питань місцевого значення; її системні властивості; правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність місцевого самоврядування, що, водночас, не означає його «суверенності»; публічно-самоврядна влада обмежена владою права.

Ефективне здійснення місцевого самоврядування є можливим при взаємодії цього інституту з державною владою, тому тенденцією розвитку системи публічної влади є удосконалення здійснення публічної влади на місцевому рівні, що неможливо без спільної діяльності, консолідації зусиль органів публічної влади – державних і самоврядних. Модель спільної діяльності цих органів ґрунтується на певних принципах їх взаємодії, а саме: диференціації предметів відання місцевих державних адміністрацій і органів міс-

цевого самоврядування залежно від юридико-правової природи цих органів і характеру об'єктів їх управління; комбінаторності предметів відання з метою здійснення ефективної управлінської діяльності; фіксованості компетенційної самостійності шляхом законодавчого закріплення різних предметів відання в компетенції цих органів; узгодженої діяльності і взаємної підтримки; взаємного делегування повноважень; можливості судового врегулювання спорів і розбіжностей, що виникають у процесі взаємодії. На підставі аналізу чинного законодавства можна виділити координаційний, субординаційний і реординаційний види такої взаємодії. Кожен із видів взаємодії має характерні властивості (особливості).

Мишина Н. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри конституційного права, доктор юридичних наук, доцент*

КОНСТИТУЦІО-ПРАВОВА СТАТИСТИКА

У радянські часи підручники з судової статистики орієнтувалися переважно на цивільно-правові галузі. Із галузей публічного права у них найчастіше згадується кримінальне право і процес. З початком правового розвитку у демократичному напрямку ситуація істотно не змінилася. Назва відповідної науки і навчальної дисципліни наразі звучить як «Правова статистика», і це природно викликало певне розширення її предмету. Проте, підходи до досліджень правових явищ за допомогою статистичного методу залишаються застарілими. Вчені стверджують: «на сьогодні практично немає жодної галузі права, яка б не мала своєї статистики. Найбільш розробленим з наукової і практичної точки зору є кримінально-правова, адміністративно-правова і цивільно-правова статистика» (Мармоза А. Т. Правова статистика, 2012). Однак, розгляд їхніх праць дозволяє зробити висновок про певну декларативність таких заяв. Наприклад, у них майже не йдеться про конституційно-правову статистику.

М. І. Камлик у навчальному посібнику «Правова статистика» зазначає: «у правовій статистиці маємо виділити три самостійних галузевих напрями дослідження: кримінально-правовий напрям цивільно-правовий напрям та адміністративно-правовий напрям судової статистики» (Камлик М. І. Правова статистика, 2004).

А. Т. Мармоза у підручнику «Правова статистика» присвячує Розділ 2.3 розділам (галузям) правової статистики. При цьому зазначається, що «розгляд галузей обмежено розглядом трьох «найважливіших комплексних галузей (розділів): кримінально-правова, цивільно-правова, адміністративно-правова. Кожна з цих галузей підрозділяється на відповідні підгалузі, а також пропонується виокремлювати самостійний розділ «статистика прокурорського нагляду». Незважаючи на те, що у підручнику йдеться про законодавчу сферу як про один з «напрямків широкого застосування даних правової статистики», одразу після цього автор продовжує: «матеріали кримінальної і кримінологічної статистики певною мірою дають підставу судити про ефективність кримінального законодавства і діяльності системи кримінальної юстиції». Згадки про інші галузі права немає.